

ROBERT MAJZNER
(UNIWERSYTET HUMANISTYCZNO-PRZYRODNICZY
IM. JANA DŁUGOSZA W CZĘSTOCHOWIE)*

 <https://orcid.org/0000-0003-4671-1206>

Podpułkownik Mieczysław hr. Poniński – *attaché* wojskowy Rzeczypospolitej w Rzymie (1920–1921)

Streszczenie. W maju 1919 r. powołano Attachat Wojskowy przy Poselstwie RP w Rzymie, zobowiązując go do obserwowania włoskich sił zbrojnych, gospodarki, polityki zagranicznej, koordynowania zakupów sprzętu wojskowego oraz organizowania procesu repatriacji do kraju Polaków – byłych żołnierzy armii austro-węgierskiej, przebywających w obozach jenieckich na terenie Włoch. Pierwszym *attaché* wojskowym został gen. Eugeniusz Kątkowski, który nie mówił po włosku. W październiku 1920 r. zastąpił go mjr Mieczysław hr. Poniński, który znał język włoski i włoską kulturę. W 1921 r. okazało się jednak, że wstępując w 1919 r. do Wojska Polskiego, zataił fakt, że z armii włoskiej został w 1893 r. usunięty i zdegradowany ze stopnia porucznika do sierżanta. Dzięki temu w Wojsku Polskim otrzymał stopień rotmistrza (kapitana). Ponadto jego pomocnik, mjr Jan Pogorski opracował 12 raportów wojskowych, twierdząc, że pozyskał je od tajnego informatora za ogółem 2500 lirów, podczas gdy przepisał je z włoskiej prasy wojskowej. Podpułkownik Mieczysław Poniński został odwołany z Rzymu i postawiony przed Oficerskim Sądem Honorowym, a następnie przed sądem karnym. Dzięki swym koneksjom uniknął jednak kary. Był jedynym spośród prawie 100 polskich *attachés* wojskowych w latach 1919–1939, który dopuścił się takiego przewinienia.

Słowa kluczowe: II Rzeczpospolita, *attachés* wojskowi, Poselstwo RP w Rzymie, wywiad wojskowy, Wojsko Polskie.

Świadomość potrzeby posiadania przez siły zbrojne odrodzonej Rzeczypospolitej służby wojskowo-dyplomatycznej pojawiła się niemal równocześnie z decyzją o powołaniu Sztabu Generalnego Wojska Polskiego (dalej: SGWP)¹. W swej pierwotnej strukturze z końca października 1918 r. składał się

* Wydział Filologiczno-Historyczny, Instytut Historii, Zakład Historii XX wieku, e-mail: r.majzner@ujd.edu.pl.

¹ Powołany dekretem Rady Regencyjnej z 25 października 1918 r. „Dziennik Praw Królestwa Polskiego” [dalej: DzPKP] 1918, nr 13, poz. 29; „Dziennik Rozporządzeń Komisji Wojskowej” [dalej: DzRKW] 1918, nr 1, poz. 5.

on bowiem z sześciu wydziałów, w tym Wydziału II Informacyjnego – złożonego z siedmiu sekcji, spośród których jedna (szósta) miała wyłącznie nadzorować pracę *attachés* wojskowych. Zakładano, że w pierwszej kolejności zostaną oni wysłani do Berlina, Wiednia, Budapesztu, Moskwy i Kijowa². Zanim jednak sformułowano stosowny wniosek w tej sprawie, sytuacja się zmieniła. W dniu 10 stycznia 1919 r. szef SGWP, gen. broni Stanisław Szeptycki poinformował Ministerstwo Spraw Zagranicznych (dalej: MSZ) o zamiarze mianowania *attachés* wojskowych przy Poselstwach Rzeczypospolitej w Bukareszcie, Budapeszcie, Bernie i Zagrzebiu³.

Warunkiem *sine qua non* realizacji decyzji szefa SGWP było jednak formalne uznanie Rzeczypospolitej przez odnośne państwo – umożliwiające nawiązanie dwustronnych stosunków i tym samym wymianę przedstawicielstw dyplomatycznych. W efekcie pierwszą placówkę powołano dopiero 2 marca w Bernie, następne: 7 marca w Budapeszcie, 9 marca w Zagrzebiu i 28 kwietnia w Bukareszcie⁴. Wybór ten – jak można wnioskować na podstawie ich lokalizacji – podyktowany był głównie koniecznością zabezpieczenia interesów wojskowych na obszarze byłej monarchii austro-węgierskiej, w tym przede wszystkim procesu repatriacji Polaków – kombatantów byłej c. i k. armii, a także pozyskania jej uzbrojenia i wyposażenia. Attachat Wojskowy w Bernie miał natomiast służyć jako ogniwo tranzytu francuskiego materiału wojennego do kraju oraz ośrodek wywiadu na Niemcy (zwłaszcza południowe). Ponadto, aż do momentu powołania stosownych placówek, zobowiązano go do reprezentowania interesów Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego (dalej: NDWP) w Paryżu oraz w Rzymie. W pierwszym przypadku potrzebę takową uzasadniał przede wszystkim zamiar ewakuacji do kraju Armii gen. Józefa Hallera, a w drugim – znacznej liczby Polaków – żołnierzy byłej c. i k. armii przebywających w obozach jenieckich na terenie Włoch⁵.

Ustanowienie tylko jednej placówki na tak newralgiczny dla interesów państwa i Wojska Polskiego obszar, jak Europa Zachodnia skutkowało obciążeniem berneńskiego Attachatu Wojskowego tak szerokimi i wieloaspektowymi obowiązkami, że w żadnej mierze nie był on w stanie im podołać⁶. Świadomość tego

² *Zarys organizacji Oddziału II Sztabu Generalnego* [1921], Centralne Archiwum Wojskowe – Wojskowe Biuro Historyczne w Warszawie [dalej: CAW-WBH], Oddział II Sztabu Głównego (Generalnego) WP w latach 1921–1939 [dalej: Oddział II], sygn. I.303.4.30, k. 4.

³ Pismo SGWP do MSZ, Nr 06.226 z 10 I 1919, CAW-WBH, Oddział II, sygn. I.303.4.7091, karty bez paginacji.

⁴ *Spis placówek wojskowo-dyplomatycznych Państwa Polskiego. Stan z ok. 1 sierpnia 1920 r.*, Archiwum Akt Nowych w Warszawie [dalej: AAN], *Attachés* wojskowi RP przy rządach państw kapitalistycznych 1919–1939 [dalej: *Attachés*], sygn. A.II.4/1, karty bez paginacji.

⁵ Pismo NDWP do rtm. Olgierda Górki, Nr Szt.Gen. 210/VI.pouf. z 1 III 1919, CAW-WBH, Oddział II, sygn. I.303.4.7091, karty bez paginacji.

⁶ Por. R. Majzner, *Attachat Wojskowy przy Poselstwie RP w Bernie 1919–1921. Okoliczności utworzenia i przyczyny likwidacji*, [w:] *Kraje niemieckiego obszaru językowego na arenie*

faktu sprawiła więc, że gdy tylko pojawiły się formalne możliwości ustanowienia placówek w Paryżu, Brukseli i Rzymie, NDWP natychmiast wystąpiło do MSZ ze stosownymi wnioskami, ewentualnie – jak w przypadku Paryża – zadowolając się przez pewien czas posiadaniem Misji Wojskowej.

Uznanie przez Włochy 27 lutego 1919 r. państwa polskiego i w konsekwencji ustanowienie 28 kwietnia 1919 r. w Rzymie Poselstwa RP⁷ umożliwiło podjęcie przez NDWP starań zmierzających do akredytowania przy nim stałego attachatu wojskowego. Ze względu na „palącą” potrzebę posiadania tej placówki uczyniono to bez zbędnej zwłoki 3 maja 1919 r.⁸

Potwierdzeniem tego, jak bardzo NDWP potrzebowało tej placówki i jak wielkie nadzieje wiązało z jej działalnością, było m.in. powierzenie jej gen. por. Eugeniuszowi Kątkowskiemu, który co prawda nie znał języka włoskiego, ale swą rangą miał wzmacniać jej prestiż⁹, a wywodząc się z armii rosyjskiej, nie budził złych emocji nad Tybrem¹⁰. Z tego samego powodu placówka została wyposażona w rozbudowany etat osobowy. Jej skład uzupełniali bowiem aż trzej oficerowie na etacie pomocników *attaché* wojskowego: rtm. Jan Pogorski, por. Maksymilian Kukowski oraz por. Włodzimierz baron Legatowicz¹¹.

Zgodnie z instrukcją Attachat Wojskowy przy Poselstwie RP w Rzymie miał być przede wszystkim źródłem informacji na temat włoskich sił zbrojnych oraz włoskiej polityki zagranicznej – zwłaszcza w odniesieniu do Bałkanów i pozostałych państw koalicji. Ponadto miał służyć do utrzymywania stałego kontaktu z Misją Wojskową w Paryżu oraz Attachatem Wojskowym przy Poselstwie RP w Bernie¹². Po kilku miesiącach zobowiązano go również do analizowania zagadnień gospodarczych, przypomniano o obowiązku organizowania opieki na jeńcami wojennymi polskiego pochodzenia, lobbowania we włoskich kręgach rządowych i wojskowych na rzecz pomocy materialnej, pośredniczenia

międzynarodowej. Konteksty historyczne, polityczne, kulturalne i gospodarcze, red. E. Kuczyński, Włocławek 2013, s. 47–60.

⁷ S. Sierpowski, *Stosunki polsko-włoskie 1918–1940*, Warszawa 1975, s. 38–39.

⁸ *Instrukcja specjalna dla pełnomocnika wojskowego P.P. we Włoszech*, NDWP, D.Nr 283/VI.pouf. z 3 V 1919, CAW-WBH, Oddział II, sygn. I.303.4.7664, karty bez paginacji.

⁹ Nadzieje te spełniły się m.in. w tym, że z racji rangi i wieku (69 lat) pełnił prestiżową funkcję dziekana korpusu *attachés* wojskowych akredytowanych w Rzymie.

¹⁰ Eugeniusz Kątkowski (1860–1943), absolwent Mikołajewskiej Szkoły Inżynieryjnej, oficer korpusu inżynierów budowlanych marynarki wojennej (pracował m.in. przy budowie portów wojennych w Kronsztadzie i Rewlu oraz latarni morskich nad Bałtykiem), od 1907 r. w stanie spoczynku, w stopniu generała majora inżyniera. W 1915 r. ponownie przywrócony do czynnej służby, zasiadał w komisjach odpowiedzialnych za wytwarzanie gazów bojowych, był także dyrektorem fabryki masek przeciwgazowych w Piotrogradzie (1916–1918). P. Stawicki, *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego*, Warszawa 1994, s. 164; *Polska dyplomacja wojskowa 1918–1945*, t. IV, red. R. Szymaniuk, Warszawa 2015, s. 73–74.

¹¹ *Instrukcja specjalna dla pełnomocnika wojskowego P.P. we Włoszech*, NDWP, D.Nr 283/VI.pouf. z 3 V 1919, CAW-WBH, Oddział II, sygn. I.303.4.7664, karty bez paginacji.

¹² *Ibidem*.

w zakupach materiału wojennego (zdobycznego austro-węgierskiego i koalicyjnego), organizowania transportu tegoż oraz koordynowania akcji repatriacyjnej Polaków z Królestwa Włoch do kraju¹³.

Jak łatwo zauważyć, w ówczesnych realiach politycznych, wojskowych i gospodarczych placówka w Rzymie miała dla polskich interesów absolutnie kluczowe znaczenie. Dlatego też, kiedy zorientowano się, że nieznamość języka włoskiego utrudnia jednak gen. E. Kątkowskiemu wykonywanie obowiązków, już w maju 1920 r. zaczęto rozglądać się za odpowiednim następcą. Spośród ośmiu kandydatów (płk SG Stanisław Dowoyno-Sołłohub, ppłk Tomasz hr. Łubieński, mjr Cyprian hr. Bystram, rtm. Mieczysław hr. Poniński, rtm. Henryk Jerzy de Mayenne, kpt. SG Józef Wiedmann, kpt. SG Stanisław Piotr Miniewski i kpt. Karol Battaglia)¹⁴ wybór padł ostatecznie na rtm. Mieczysława hr. Ponińskiego. Zdecydowały o tym przede wszystkim: znajomość języka włoskiego¹⁵, ukończenie włoskich szkół wojskowych i służba w armii włoskiej, znajomość włoskiej kultury i realiów społecznych, obycie towarzyskie i umiejętność nawiązywania kontaktów oraz fakt, że był synem generała armii włoskiej¹⁶. Nie bez znaczenia – jak można się domyśleć – było również to, że pochodził z wpływowej wówczas ziemiańskiej rodziny, która zapewne miała odpowiednie znajomości w NDWP, by uzyskać to prestiżowe i intratne stanowisko – zwłaszcza na tle ogólnej sytuacji w kraju.

Mieczysław Eustachy Adolf hr. Poniński herbu Łodzia urodził się 16 czerwca 1870 r. w majątku Płoska w powiecie ostrogskim na Wołyniu¹⁷ jako drugi syn Władysława Mieczysława Augusta¹⁸ i Olgi Ewy ze Światopełk-Czetwertyńskich¹⁹. Po ukończeniu Szkoły Wojskowej (realnej) we Florencji (1883–1886) i Akademii Wojskowej w Modenie (1886–1888), jako podporucznik został 4 września 1888 r. przydzielony do 6 pułku szwoleżerów (lansjerów) Aosty, obejmując w nim dowództwo plutonu. Po dwóch latach 7 października 1890 r.

¹³ Pismo NDWP do mjr. Mieczysława Ponińskiego, Ew/4. Nr 44020/II z 24 IX 1920, *ibidem*, karty bez paginacji.

¹⁴ *Lista kandydatów na placówkę w Rzymie*, pismo Oddziału II NDWP z 9 V 1920, *ibidem*, karty bez paginacji.

¹⁵ Dodatkowo: francuskiego, angielskiego, niemieckiego i rosyjskiego.

¹⁶ Patrz dalej.

¹⁷ *Karta ewidencyjna: Mieczysław Poniński* [1919], CAW-WBH, Akta Personalne [dalej: AP], sygn. 11589, k. 175.

¹⁸ Władysław Mieczysław Adolf hr. Poniński herbu Łodzia (1823–1901), absolwent Wojskowej Akademii Inżynierów w Wiedniu (1838–1843), uczestnik powstania węgierskiego 1848–1849 w szeregach Legionu Polskiego, od 1859 r. w armii włoskiej, w której dosłużył się stopnia generała porucznika (1871 r.). W 1881 r. wystąpił z czynnej służby wojskowej i osiadł w Sapożynie na Wołyniu (majątek żony). Autor *Wspomnień z lat ubiegłych* (Kraków 1902). S. Kieniewicz, *Poniński Władysław (1823–1901)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXVII, Wrocław–Kraków 1982–1983, s. 548–549.

¹⁹ Małżeństwo zostało zawarte w 1863 r. Dwa lata później urodził się ich pierwszy syn Stefan (zm. 1939).

otrzymał awans na stopień porucznika. Według danych, jakie podał w swym kwestionariuszu osobowym, w 1893 r. został przeniesiony na kurs nauczycielski do Wyższej Szkoły Jazdy w Pinerolo, po ukończeniu którego (z wynikiem dobrym) objął etat instruktora na kursie udoskonalenia w Szkole Jazdy w Tor-di-Quinto pod Rzymem. W 1897 r. z przyczyn osobistych porzucił jednak służbę czynną, przechodząc do rezerwy. W 1899 r. ponownie został powołany i przydzielony do 16 pułku szwoleżerów Lukki w celu uzyskania stażu przed planowanym awansem na stopień kapitana. Po jego otrzymaniu jeszcze przez sześć miesięcy odbywał służbę w 16 pułku, po czym podjął decyzję o ponownym przejściu do rezerwy i powrocie do Polski – „nabywając polskie obywatelstwo” (*sic!*). W rezerwie armii włoskiej formalnie pozostawał do 1910 r. Okres pierwszej wojny światowej spędził w szeregach „służby automobilowej armii rosyjskiej”²⁰.

Do Wojska Polskiego zgłosił się 13 września 1919 r., podając się za rotmistrza armii włoskiej oraz podpułkownika armii rosyjskiej²¹. Na potwierdzenie tego pierwszego przedłożył zaświadczenie wystawione przez kpt. Monellego z włoskiej Misji Wojskowej²² oraz Janusza ks. Światopełka-Czetwertyńskiego. W przypadku tego drugiego oświadczył, że stosowne dokumenty zostały zniszczone podczas „rozruchów bolszewickich w Kijowie”, a żadnego z oficerów, z którymi służył i którzy mogliby ten fakt poświadczyć, dotychczas nie spotkał w kraju²³. Co istotne, jego wniosek o przyjęcie w szeregi WP zawierał również prośbę o konkretny przydział (8 pułk ułanów), a bezpośredniego poparcia udzielił mu w tej mierze sam generalny inspektor jazdy, płk. Roman Kawecki²⁴.

Na tej podstawie dekretem nr 1417 został przyjęty do WP w stopniu rotmistrza²⁵ i mocą rozkazu generalnego inspektora jazdy, z dniem 16 września 1919 r., przydzielony do szwadronu zapasowego 8 pułku ułanów ks. Józefa Poniatowskiego w Rakowicach²⁶, do którego – co ciekawe – zgłosił się dopiero 28 września 1919 r.²⁷ Zaledwie kilka dni później, 5 października został odkomenderowany do Oddziału Informacyjnego Dowództwa Okręgu Generalnego (dalej: DOG)

²⁰ *Karta ewidencyjna: Mieczysław Poniński* [1919], CAW-WBH, AP, sygn. 11589, k. 175.

²¹ W armii rosyjskiej miał służyć od października 1915 r. do września 1917 r. *Karta kwalifikacyjna dla Komisji Weryfikacyjnej* [1919], *ibidem*, karty bez paginacji.

²² Pismo Misji Wojskowej dla Zawieszenia Broni, Subkomisji dla Galicji, Nr 865.prot. z 2 IX 1919, CAW-WBH, Biuro Personalne Ministerstwa Spraw Wojskowych [dalej: BPers.], sygn. I.300.18.685, karty bez paginacji.

²³ Pismo Dowództwa Szwadronu Zapasowego 8. pułku ułanów do Oddziału IV Dowództwa DOG Kraków, Rakowice 24 X 1919, *ibidem*, karty bez paginacji.

²⁴ Pismo Generalnego Inspektora Jazdy do Departamentu Personalnego Ministerstwa Spraw Wojskowych, No 13065/II z 9 IX 1919, *ibidem*, karty bez paginacji. Poparcie to wynikało zapewne z tego, że płk R. Kawecki był pierwszym dowódcą 8 pułku ułanów (wówczas 1 pułku ułanów ziemi krakowskiej) i również pochodził ze szlachty herbowej (Gozdawa).

²⁵ „Dziennik Rozkazów Wojskowych” [dalej: Dz.Rozk.] 1919, nr 95, poz. 3718.

²⁶ Pismo Generalnego Inspektora Jazdy do Departamentu Personalnego MSWojsk., No 13564/II z 16 IX 1919, CAW-WBH, B.Pers., sygn. I.300.18.685, karty bez paginacji.

²⁷ *Karta ewidencyjna: Mieczysław Poniński* [1919], *ibidem*, karty bez paginacji.

w Krakowie, a 12 listopada 1919 r. mianowany oficerem łącznikowym przy zagranicznych misjach wojskowych w Krakowie z równoczesnym oddelegowaniem do francuskiej Misji Wojskowej gen. Honoré-Michela Tronyo²⁸. Następnie 1 października 1920 r. został mianowany *attaché* wojskowym przy Poselstwie RP w Rzymie²⁹, przy czym, aby podnieść prestiż M. Ponińskiego, 27 września uzyskał on awans do stopnia majora kawalerii ze starszeństwem od 1 kwietnia 1920 r.³⁰

W związku z tym, że rozkaz nominacyjny zobowiązywał go do objęcia placówki z dniem 1 października, jego wyjazd z kraju zaplanowano na 27 września. Skład osobowy Attachatu uzupełniali dwaj pomocnicy: mjr Jan z Kościelca Pogorski³¹ i kpt. Maksymilian Kukowski oraz podoficer kancelaryjny plut. Leon Czosnowski, czyli oficerowie aktualnie stanowiący jego obsadę personalną.

Mimo że faktyczne objęcie placówki przez mjr. M. Ponińskiego nastąpiło z tygodniowym opóźnieniem, 7 października, to i tak dowodziło niezwykle go pośpiechu, co można tłumaczyć jedynie znaczeniem, jakie do jej sprawnego funkcjonowania przywiązywało NDWP. Zapewne z tego samego powodu nie wyposażono mjr. M. Ponińskiego w nowe instrukcje, tylko przekazano mu te przeznaczone dla gen. E. Kątkowskiego, zwłaszcza że od momentu ich sformułowania w maju 1919 r. nie wydarzyło się nic, co mogłoby je zdezaktualizować.

Pośpiech, którym ewidentnie naznaczony był proces typowania kandydata na stanowisko następcy gen. E. Kątkowskiego, a następnie jego wyekspediowania do Rzymu, jak się miało już wkrótce okazać, przyniósł jednak bardzo negatywne konsekwencje.

Podjęmując powyższą decyzję, nie zweryfikowano bowiem informacji, które M. Poniński podał w swym kwestionariuszu osobowym, z których – przypomnijmy – wynikało, że w armii włoskiej dosłużył się stopnia rotmistrza – ze starszeństwem od 20 czerwca 1899 r. Tymczasem w rzeczywistości w armii włoskiej dosłużył się tylko stopnia porucznika, a i ten formalnie stracił, gdy za sprawy karciane i handel końmi został w 1893 r. zdegradowany do stopnia sierżanta i na stałe urlopowany.

Zatajenie powyższych faktów umożliwiło mu przyjęcie do WP w stopniu rotmistrza, do którego nie miał w rzeczywistości najmniejszego prawa, i w konsekwencji szybki awans na majora (27 września 1920 r., ze starszeństwem od

²⁸ Pismo Oddziału V MSWojsk. do NDWP, L.4441.T.Bron z 22 XII 1920, *ibidem*, karty bez paginacji; „Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych” [dalej: Dz.Pers.] 1920, nr 41, poz. 997.

²⁹ Pismo NDWP, Ew./I Nr 40905/II z 20 IX 1920, CAW-WBH, Oddział II, sygn. I.303.4.7664, karty bez paginacji; Dz.Pers. 1921, nr 14, poz. 157.

³⁰ Dz.Pers. 1920, nr 40, poz. 960.

³¹ W związku z tym, że etat gospodarczy placówki obejmował tylko jednego pomocnika, ustalono, że przydział mjr. J. Pogorskiego będzie tymczasowy, tzn. do momentu wprowadzenia mjr. M. Ponińskiego w zadania placówki. Rozkazem No 6281/II z 14 II 1921 r. pomocnikiem *attaché* wojskowego został mianowany kpt. (wkrótce awansowany do stopnia majora) Tadeusz Winczi.

1 kwietnia 1920 r.)³², następnie tytularnego podpułkownika (9 kwietnia 1921 r., ze starszeństwem od 1 kwietnia 1921 r.)³³ i ostatecznie zatwierdzenie w stopniu podpułkownika rezerwy (30 października 1921 r., ze starszeństwem od 1 czerwca 1919 r.)³⁴.

Pikanterii całej sprawie dodaje fakt, że wkrótce po objęciu placówki do NDWP wpłynęły oświadczenia demaskujące poświadczenie przez niego nieprawdy, włącznie z ostrzeżeniami, że w konsekwencji: „Polska może być narażona na to, iż jej *attaché* wojskowemu [...] mogą odmówić podania ręki [...]”³⁵.

O całej sprawie, i to jeszcze we wrześniu 1920 r., gdy tylko zapadła decyzja o odwołaniu gen. E. Kątkowskiego i mianowaniu w jego miejsce mjr. M. Ponińskiego, został powiadomiony ten pierwszy, a także poseł Konstanty Skirmunt³⁶, który jednak uznał, że: „[...] rząd włoski już udzielił *agrément*, więc jedyne, co można zrobić, to starać się o tem więcej nie mówić”³⁷.

Mimo to dopiero w maju 1921 r., czyli dziewięć miesięcy po pojawieniu się pierwszych ostrzeżeń, podjęto decyzję o odwołaniu mjr. M. Ponińskiego z placówki – tłumacząc to enigmatycznie „względami służbowymi”³⁸, wcielając to postanowienie w życie po kolejnych dwóch miesiącach. W efekcie został on odwołany ze stanowiska *attaché* wojskowego przy Poselstwie RP w Rzymie dopiero rozkazem NDWP L.28976/II z 13 lipca tego roku³⁹ i choć podjął

³² *Karta ewidencyjna: Mieczysław Poniński* [1920], CAW-WBH, AP, sygn. 11589, karty bez paginacji. Z uposażeniem należnym podpułkownikowi, gdyż tak przewidywał etat gospodarczy placówki – zaliczanej do I klasy pod względem rangi oraz III kategorii pod względem „drożyznianym”. Pismo Ministerstwa Skarbu, Nr 70713/19568/19 z 23 X 1919, CAW-WBH, Oddział II, sygn. I.303.4.7164, karty bez paginacji. Zapewne dlatego właśnie, odnosząc się do wniosku awansowego, zapowiedziano, że „w najbliższym czasie” NDWP wystąpi z wnioskiem o awans na stopień podpułkownika – por. pismo Oddziału V MSWojsk. do Komisji Weryfikacyjnej dla b. armii rosyjskiej, Nr 8504/Broń-I-20 z 20 IX 1920, *ibidem*, karty bez paginacji.

³³ *Lista kwalifikacyjna: Mieczysław Poniński* [1924], CAW-WBH, AP, sygn. 11589, karty bez paginacji; Dz.Pers. 1921, nr 14, poz. 444.

³⁴ *Ibidem*; Dz.Pers. 1921, nr 37.

³⁵ Pismo kpt. M. Kukowskiego do Oddziału V NDWP, 2 IV 1921, CAW-WBH, B.Pers., sygn. I.300.18.685, karty bez paginacji.

³⁶ W swych wspomnieniach, które zredagował w 1938 r., nie odniósł się do sprawy i nie przywoływał osoby mjr. M. Ponińskiego – por. K. Skirmunt, *Moje wspomnienia 1866–1945*, oprac. E. Orlof, A. Pasternak, Rzeszów 1998.

³⁷ Pismo kpt. M. Kukowskiego do Oddziału V NDWP, 2 IV 1921, CAW-WBH, B.Pers., sygn. I.300.18.685, karty bez paginacji.

³⁸ Pismo MSWojsk., Nr 21903/II z 23 V 1921, CAW-WBH, Oddział II, sygn. I.303.4.7664, karty bez paginacji. Szef SG NDWP, gen. por. Władysław Sikorski oficjalnie tłumaczył tę decyzję koniecznością (w domyśle finansową) przeprowadzenia redukcji etatu placówki rzymskiej. Ponieważ jednak dodał, że zmiana ta „musi być jak najrychlej przeprowadzona”, równocześnie wskazując płk. SG Leona Bobickiego jako potencjalnego następcę, to nie ulegało wątpliwości, że to nie względy finansowe legły u podstaw tej decyzji.

³⁹ *Roczne uzupełnienie listy kwalifikacyjnej 1921/22: Mieczysław Poniński*, CAW-WBH, AP, sygn. 11589, karty bez paginacji.

próbę powrotu na placówkę⁴⁰, to ostatecznie z dniem 30 października 1921 r. został zwolniony z czynnej służby i przeniesiony do rezerwy⁴¹.

Kluczowymi dowodami „w sprawie” okazały się dwa listy: podoficera kancelaryjnego rzymskiego attachatu sierż. Leona Czosnowskiego i zatrudnionej w nim daktylografki Lucyny Łopacińskiej oraz raport kpt. M. Kukowskiego. Pozostałe dwa – tj. Q. Terskiego oraz tzw. „Grupy zawodowych oficerów Wojska Polskiego” faktycznie były anonimami, które zasadniczo do sprawy nie wносиły żadnych nowych treści.

Dwa pierwsze listy były przede wszystkim konsekwencją rozmów przeprowadzonych przez sierż. L. Czosnowskiego z baronówną Gautier, która powołując się na swych braci – Edwarda i Karola oraz płk. Colombino, poinformowała, że hr. M. Poniński został „wydalony z wojska włoskiego w związku ze sprawami karcianymi”, o czym miało również zaświadczać „wielu innych oficerów kawalerii”, a ona sama gotowa była „w każdej chwili ponownie to potwierdzić”⁴².

Raport kpt. M. Kukowskiego choć zasadniczo odtwarzał wyłącznie kolejność zdarzeń, to równocześnie podawał jednak, że informacje przekazane przez baronównę Gautier zostały dodatkowo zweryfikowane u płk. Marsengo i mjr. Stabile, którzy potwierdzili, że M. Poniński pożegnał się z armią włoską wskutek długów karcianych i handlu końmi z tym, że nie został z niej wyrzucony, tylko sam podał się do dymisji za namową rady oficerskiej⁴³.

W odróżnieniu od powyższych źródeł obydwa wspomniane anonimy powoływały się natomiast na bliżej nieokreślone „wiarygodne źródło”, według którego hr. M. Poniński miał wyrobić sobie na Wołyniu, zwłaszcza zaś w Równem „jak najgorszą opinię”, z armii włoskiej „został wykreślony za karygodne czyny”, a w WP służył „tylko kilka miesięcy po czym uzyskał awans na majora i wyjechał do Rzymu”. Ich autorami były więc osoby niespecjalnie zorientowane w sprawie, jedynie powielające zasłyszane informacje, bez realnej możliwości ich weryfikowania, do czego zresztą *de facto* przyznał się Q. Terski⁴⁴ w słowach: „W nadziei, że podane nam wiadomości nie okażą się zgodne z rzeczywistością,

⁴⁰ Gotowość ponownego objęcia placówki zgłosił po tym, jak 11 sierpnia 1921 r. został oczyszczony z zarzutu niedopełnienia obowiązków służbowych (por. dalej). W odpowiedzi został jednak poinformowany, że do zakończenia toczącej się sprawy honorowej (patrz dalej) jego wyjazd do Rzymu byłby „niewskazany”. Pismo Oddziału V SGWP do ppłk. M. Ponińskiego, L. 16637/O. Rg.21 tj. z 17 IX 1921, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁴¹ *Lista kwalifikacyjna: Mieczysław Poniński* [1924], *ibidem*, karty bez paginacji; *Tymczasowa karta zwolnienia do rezerwy*, L.5887/21 z 30 X 1921, *ibidem*, karty bez paginacji; Dz.Pers. 1921, nr 37.

⁴² List sierż. L. Czosnowskiego, Rzym 6 XI 1920 r., CAW-WBH, B.Pers., sygn. I.300.18.685, karty bez paginacji; List Z. Łopacińskiej, Rzym 7 XI 1920, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁴³ Pismo kpt. M. Kukowskiego do Oddziału V NDWP, 2 IV 1921, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁴⁴ Wiele wskazuje zresztą na to, że była to postać fikcyjna. Nawet dla szefostwa Oddziału V MSWojsk. była ona na tyle tajemnicza, że skłoniła płk. Leona Łuskino do stwierdzenia: „Jeżeli Q. Terski jest osobą wojskową należałoby tegoż pociągnąć do odpowiedzialności”. Pismo Oddziału V MSWojsk. do NDWP, L.4441 T.Bron z 22 XII 1920, *ibidem*, karty bez paginacji.

myślimy, że o ileby okazały się prawdziwe, dobrze by może było wybrać odpowiedniejszego, a więcej zasłużonego przedstawiciela Polski na takie zaszczytne stanowisko⁴⁵. W przeciwnym wypadku potrafiłyby bowiem sprecyzować owe „karygodne czyny” i wiedziałyby, że hr. M. Poniński zanim został mianowany *attaché* wojskowym przy Poselstwie RP w Rzymie, miał za sobą nie „kilka”, a 12 miesięcy służby w szeregach WP. Najprawdopodobniej więc bazowały na tym samym źródle informacji i obracały się w tym samym kręgu osób. Ich autorzy zamierzali jedynie stworzyć wrażenie jak najbardziej powszechnego oburzenia i by zwiększyć ten efekt, jeden z listów skierowali do NDWP, a drugi na ręce ministra spraw wojskowych, gen. por. Kazimierza Sosnkowskiego⁴⁶. Obydwa zostały jednak – co nie powinno dziwić, zważywszy na ich formę – uznane za wspólne anonimy i zgodnie z opinią wyrażoną przez płk. Edwarda Szpakowskiego z Biura Prezydyjalnego MSWojsk. ze względu na ich „charakter, styl i pisownię” – jak sugerował – „nie nadano im znaczenia”⁴⁷.

O ile stanowisko to można uznać za w pełni uzasadnione, o tyle ewidentne zbagatelizowanie listów sierż. L. Czosnowskiego i L. Łopacińskiej – przypomnijmy: sporządzonych 6 i 7 listopada i formalnie złożonych przez kpt. M. Kukowskiego w Wydziale I Biura Ewidencyjnego Oddziału II NDWP na ręce por. Stanisława Raczyńskiego⁴⁸, powinno jednak budzić spore zdziwienie i zostać uznane za ewidentną próbę zatuszowania sprawy kompromitującej zarówno samego M. Ponińskiego, jak i NDWP. Nie usprawiedliwia tego nawet oficjalne stanowisko Oddziału V NDWP, który na wniosek Oddziału II NDWP potwierdził wersję przebiegu kariery wojskowej zgłoszoną przez samego M. Ponińskiego, dołączając do niej pochlebne opinie wystawione przez jego zwierzchników⁴⁹.

Major M. Poniński po raz pierwszy odniósł się do powyższych zarzutów 5 listopada 1920 r., oskarżając kpt. M. Kukowskiego o „szerzenie o nim plotek” i wręczając mu w związku z tym 11 listopada rozkaz wyjazdu do kraju⁵⁰. Zorientowawszy się natomiast podczas swego pobytu w Polsce w drugiej połowie 1921 r., że nie zakończyło to sprawy, wystosował do szefa Oddziału II NDWP list, w którym stanowczo odrzucił formułowane pod jego adresem oskarżenia,

⁴⁵ List Q. Terskiego do Dowództwa Generalnego Sztabu, 20 XI 1920, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁴⁶ List „Grupy zawodowych oficerów Wojska Polskiego” [1921], *ibidem*, karty bez paginacji.

⁴⁷ Pismo B.Pers. do Oddziału II NDWP, L.632/21.B-P.1.T z 26 II 1921, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁴⁸ Pismo Oficerskiego Sądu Honorowego do szefa Oddziału II SGWP, L.113/23 z 22 V 1923, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁴⁹ Bezpośredni przełożony, czyli szef Oddziału Informacyjnego DOG Kraków, kpt. Justyn Piotr Sokulski stwierdził: „Dobry, charakter zrównoważony i prawy, duże poczucie dyscypliny, formy towarzyskie bardzo dobre”, a szef włoskiej Misji Wojskowej w Krakowie dodał: „Charakter prawy, usposobienie spokojne, poczucie obowiązku i dyscypliny, pod względem politycznym budzący zupełne zaufanie, ogólna opinia dobry”. Pismo Oddziału V MSWojsk. do NDWP, L. 4441/T.Bron z 22 XII 1920, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁵⁰ Pismo kpt. M. Kukowskiego do Oddziału V NDWP, 2 IV 1921, *ibidem*, karty bez paginacji.

żądając przerwania realizowanej przeciwko niemu „intrygi”: „Podczas mego ostatniego pobytu w Warszawie dowiedziałem się o licznych anonimach oczerniających moją działalność w Rzymie. Chcąc wyjaśnić sprawę wezwałem kpt. Kukowskiego, który stwierdził, iż wie na pewno, że autorem anonimów jest mjr Pogorski. Zabroniłem kapitanowi wyrażać się w ten sposób, a po powrocie do Rzymu porozmawiałem z mjr Pogorskim. Nie miałem i nie mam na myśli podejrzewać mjr Pogorskiego. Przykro mi osobistą sprawą zajmować władze wojskowe, ale dla dobra armii i misji, jaką realizuję w Rzymie trzeba przerwać te intrygi”⁵¹.

Szefostwo Oddziału V Prezydyjnego NDWP wystąpiło więc do kpt. M. Kukowskiego z poleceniem przygotowania szczegółowego raportu, który tenże złożył 2 kwietnia⁵². Najprawdopodobniej jednak na tym zamierzano zakończyć działania, ponieważ w interesie NDWP leżało raczej wyciszenie tej kompromitującej przecież sprawy. Być może tak właśnie stałoby się, gdyby nie incydent z pomocnikiem ppłk. M. Ponińskiego – mjr. J. Pogorskim.

W kwietniu 1921 r. wyszło na jaw, że 12 raportów techniczno-wojskowych, które mjr J. Pogorski opracował między końcem listopada 1920 r. a 16 marca 1921 r. na temat włoskiej artylerii, powstało nie na podstawie materiałów przekazanych mu przez płatnego informatora, na opłacenie którego pobrał z kasy Attachatu ogółem 2500 lirów⁵³, tylko na podstawie artykułów z fachowego miesięcznika „Rivista di Artiglieri e Genio”⁵⁴.

Mimo bezsprzecznych dowodów winy ppłk M. Poniński przyjął jednak tłumaczenia mjr. J. Pogorskiego⁵⁵, zaświadczać 10 kwietnia 1921 r. w swym raporcie do NDWP, że jego postępowaniu „poza brakiem rozwagi nieuchybającej oficerskiemu honorowi absolutnie nic nie można zarzucić”⁵⁶. Natomiast mjr T. Winczi,

⁵¹ Pismo ppłk. M. Ponińskiego do szefa Oddziału II NDWP, No 395 z 28 II 1921, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁵² Por. wyżej.

⁵³ Kwoty te pobierał od 6 XII 1920 do 2 IV 1921 r., po 500 lirów miesięcznie.

⁵⁴ Wyrok Sądu Wojskowego Okręgu Generalnego w Warszawie, L.czyn. K.IV.154/21 z 11 VIII 1921, CAW-WBH, B.Pers., sygn. I.300.18.685, karty bez paginacji. Sąd jednak nie uwzględnił powyższych tłumaczeń, uznając mjr. J. Pogorskiego winnym naruszenia obowiązków służbowych oraz złożenia niezgodnych z prawdą meldunków i skazując go na trzy miesiące więzienia (na poczet kary zaliczono mu pobyt w areszcie śledczym od 9 V 1921 r.).

⁵⁵ Mjr J. Pogorski tłumaczył, że informator (pułkownik armii włoskiej) najpierw sukcesywnie przekazywał mu te materiały, a dopiero później – oczywiście nie informując go o tym – wykorzystał je do napisania artykułów do „Rivista di Artiglieri e Genio”. Dodatkowo, aby uniknąć oskarżenia o przywłaszczenie pieniędzy, zwrócił je w całości do kasy Attachatu natychmiast po ujawnieniu sprawy. W rzeczywistości jednak raporty swe pisał na podstawie „Rivisty...”, którą wypożyczał z biblioteczki Attachatu (*sic!*), co przekonująco wykazali mjr T. Winczi oraz sierż. sztab. Władysław Pietrasieński. Wyrok Sądu Wojskowego Okręgu Generalnego w Warszawie, L.czyn. K.IV.154/21 z 11 VIII 1921, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁵⁶ Pismo ppłk. M. Ponińskiego do OSH dla Oficerów Sztabowych, 17 II 1922, *ibidem*, karty bez paginacji.

który odkrył powyższe oszustwo i 5 kwietnia poinformował go o tym, 10 kwietnia odwołał ze stanowiska pomocnika⁵⁷, powierzając je mjr. J. Pogorskiemu (*sic!*).

Takiego zachowania szefostwo Oddziału II NDWP już nie mogło tolerować, zwłaszcza że ppłk M. Poniński już wcześniej zbagatelizował polecenie odwołania do kraju mjr. J. Pogorskiego (z dniem 15 marca 1921 r.), w odpowiedzi składając wniosek na mianowanie go swoim pomocnikiem, i równocześnie drugi – na odwołanie do kraju mjr. T. Winczi „z powodu jego niezdatności do służby” (!)⁵⁸. W efekcie do Rzymu wysłano sędziego śledczego mjr. Zygmunta Rumińskiego, który potwierdził winę mjr. J. Pogorskiego, a zarazem liczne przykłady rażącego niedopełnienia obowiązków służbowych przez ppłk. M. Ponińskiego⁵⁹.

Tym samym sprawa poświadczenia przez M. Ponińskiego nieprawdy w kwestionariuszu osobowym, do której jeszcze w marcu 1921 r. w NDWP najwyraźniej nie chciano wracać, po ujawnieniu „przekrętów” jego pomocnika ponownie odżyła, doprowadzając do odwołania go do kraju i osadzenia w areszcie śledczym (9 maja 1921 r.) oraz odwołania ppłk. M. Ponińskiego z funkcji *attaché* wojskowego przy Poselstwie RP w Rzymie.

Równocześnie z podjęciem wyżej wymienionych decyzji postanowiono również skierować obydwie sprawy na tory postępowania sądowego.

Sprawa mjr. J. Pogorskiego ostatecznie złamała więc karierę wojskową ppłk. M. Ponińskiego. W związku z tym, że Sąd Wojskowy Okręgu Generalnego nr I w Warszawie orzekł, że w powyższej sprawie nie dopuścił się on „umyślnego zaniechania przedłożenia właściwej władzy obowiązkowego doniesienia”⁶⁰ – tzn. niedopełnienia ciężących na nim obowiązków służbowych – 22 sierpnia 1921 r. zwrócił się do szefa Oddziału II SGWP z wnioskiem o skierowanie jego sprawy do Sądu Honorowego dla oficerów sztabowych MSWojsk., licząc zapewne na ostateczne oczyszczenie z zarzutów, które doprowadziły do jego odwołania z placówki. Uczynił to również dlatego, że 2 kwietnia 1921 r. z wnioskiem o wszczęcie przeciwko niemu stosownego postępowania honorowego wystąpił ppłk. M. Kukowski⁶¹, ponawiając go 27 sierpnia tego roku w piśmie do szefa

⁵⁷ Po tym, jak ppłk M. Poniński oświadczył, że nie wystąpi o odwołanie mjr. J. Pogorskiego – tłumacząc to interesem placówki, mjr. T. Winczi złożył 7 IV 1921 r. pisemny raport z prośbą o odesłanie do kraju.

⁵⁸ Wyrok Sądu Wojskowego Okręgu Generalnego w Warszawie, L.czyn. K.IV.154/21 z 11 VIII 1921, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁵⁹ Poza brakiem nadzoru nad podwładnym – mjr. J. Pogorskim, stwierdził m.in. bezzasadne zwolnienie J. Łopacińskiej, protekcję przy zatrudnianiu jej następczyni – Marii Grąbczewskiej oraz zlecenie jej odczytywania szyfrów. Pismo Sądu Wojskowego Okręgu Generalnego w Warszawie do szefa Oddziału II NDWP, Nr XXV.25/21 z 10 VI 1921, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁶⁰ Wyrok Sądu Wojskowego Okręgu Generalnego w Warszawie, L.czyn. K.IV.154/21 z 11 VIII 1921, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁶¹ Po powrocie do kraju kpt. M. Kukowski awansował do stopnia majora, 3 V 1922 r. został zweryfikowany w stopniu podpułkownika ze starszeństwem od 1 VI 1919 r., obejmując w 1923 r. stanowisko zastępcy dowódcy 74 pułku piechoty, a w 1924 r. zostając zastępcą szefa Gabinetu

SGWP, gen. Władysława Sikorskiego, żądając przy tym „stanowczego załatwienia sprawy” i wnioskując o uniemożliwienie ppłk. M. Ponińskiemu wyjazdu z kraju: „Ponieważ zaś nikt i nic nie daje gwarancji, że ppłk Poniński, stanąwszy raz za zezwoleniem władz wojskowych na ziemi włoskiej, zechce skwapliwie jawić się ponownie w Polsce, by tu oczekiwać orzeczenia sądu honorowego, mnie zaś, jako oficerowi zaatakowanemu przezeń na czci mojej, nie może, żadną miarą, obojętną być kwestia jego osiągalności, gdy raz ziemie Rzeczypospolitej Polski opuści, muszę powyższą prośbę moją jak najusilniej popierać”⁶².

Oficerski Sąd Honorowy (dalej: OSH) na posiedzeniu 9 stycznia 1922 r. uznał, że mimo oczyszczenia ppłk. M. Ponińskiego przez Sąd Wojskowy DOG nr I z zarzutu popełnienia występku z § 147 Wojskowego Kodeksu Karnego⁶³, powinien on zostać oddany pod Sąd Honorowy za niczym nieuzasadnione wystawienie 10 kwietnia 1921 r. deklaracji bagatelizującej przewinienie mjr. J. Pogorskiego⁶⁴. W efekcie na rozprawie 27 lutego 1922 r. uznano go winnym tego, że wiedząc o „występku” swojego pomocnika, wbrew „żelaznym dowodom” zakwalifikował go jako zaledwie „wykroczenie”.

Od powyższego wyroku ppłk M. Poniński odwołał się 30 marca 1922 r. do Sądu Honorowego II Instancji, argumentując, że w rzeczywistości mjr J. Pogorski nie powiadomił go o swym występku, „bojąc się jego gwałtownego charakteru”, a informator obiecał mu dać inne tajne opracowanie. Ponadto tłumaczył, że chciał uniknąć rozgłosu, gdyż incydent między kpt. T. Winczi a mjr. J. Pogórskim pogorszyłby i tak już złe warunki, w jakich przyszło działać placówce⁶⁵.

Na posiedzenie 22 maja 1923 r. OSH podtrzymał jednak swoją poprzednią uchwałę o oddaniu ppłk. M. Ponińskiego pod Sąd Honorowy za to, że w 1921 r. w rozmowie z ppłk. Lucjanem Sikorskim i rtm. Kazimierzem Szymańskim „[...] posądził zaocznie i nie mając ku temu podstaw ppłk. M. Kukowskiego (wówczas kapitana) o napisanie do MSWojsk anonimów, a więc o czyn wysoce

Ministra Spraw Wojskowych. *Rocznik oficerski 1923*, Warszawa 1923, s. 337, 397; *Rocznik oficerski 1924*, Warszawa 1924, s. 6, 1280.

⁶² Pismo ppłk. M. Kukowskiego do szefa SGWP, Warszawa 27 VIII 1921, CAW-WBH, B.Pers., sygn. I.300.18.685, karty bez paginacji.

⁶³ Dotyczył on konkretnie umyślnego zaniedbania dozoru nad swymi podwładnymi lub zaniechania powiadomienia o popełnionych przez nich przestępstwach („Kto z własnej winy zaniedba dozoru nad swymi podwładnymi, do którego jest obowiązany, albo kto umyślnie zaniecha obowiązkowego doniesienia lub ścigania przestępstw swych podwładnych”), za co groziła kara pozbawienia wolności do sześciu miesięcy, a w przypadku oficerów – wydalenia ze służby. W. Makowski, *Kodeks Karny Wojskowy z dodaniem ustaw i przepisów wprowadzonych, przechodnich i uzupełniających oraz komentarza*, Warszawa 1921, s. 526.

⁶⁴ Uchwała OSH z 9 I 1922, CAW-WBH, B.Pers., sygn. I.300.18.685, karty bez paginacji.

⁶⁵ Pismo ppłk. M. Ponińskiego do OSH, 30 III 1922, *ibidem*, karty bez paginacji. Stosunek włoskich władz wojskowych do placówki pogorszył się istotnie w trakcie III powstania śląskiego, podczas którego zginęło 23 włoskich żołnierzy (spośród ogółem 28 zabitych i 30 rannych). S. Si e r p o w s k i, *op. cit.*, s. 107.

niehonorowy, czym wyrządził mu dużą krzywdę moralną”, a w lutym 1921 r. „[...] zakomunikował służbowo o niezgodnym z faktycznym stanem rzeczy mjr. Pogorskiemu, że ppłk Kukowski oświadczył w rozmowie z nim, iż autorem anonimów był mjr Pogorski, co miało ten skutek, iż mjr Pogorski oskarżył ppłk Kukowskiego o czyn wysoce niehonorowy, wyrządzając mu przez to dużą krzywdę moralną”⁶⁶.

Równocześnie przewodniczący OSH, płk dr Jan Kołłątaj-Srzednicki zwrócił się do szefa Oddziału II SGWP, ppłk. SG Ignacego Matuszewskiego o wyjaśnienie, czy anonimy kompromitujące M. Ponińskiego stały się podstawą wszczęcia dochodzenia, a jeśli tak to, z jakim skutkiem⁶⁷, natomiast do włoskiego Ministerstwa Wojny o ustalenie, w jakich okolicznościach doszło do dymisji M. Ponińskiego z armii włoskiej. Tym samym po raz pierwszy podjęto wątek poświadczenia przezeń nieprawdy w arkuszu ewidencyjnym.

Włoskie Ministerstwo Wojny początkowo (6 sierpnia 1923 r.) zasłoniło się „niemożnością odnalezienia odpowiednich dokumentów”. W styczniu 1924 r. przesłało jednak stan służby M. Ponińskiego, potwierdzając, że został on w 1893 r. „pozbawiony stopnia (*dimissionato del grado*) na własną prośbę i jako sierżant na stale urlopowany”. W powyższych okolicznościach płk Roman Górecki – mianowany jeszcze we wrześniu 1923 r. przewodniczącym składu orzekającego⁶⁸ – poinformował Oddział V SGWP, że M. Poniński skłamał również w kwestii posiadania krzyża Kawalera Korony Włoskiej⁶⁹, a jego samego formalnie poprosił o przedstawienie dokumentów potwierdzających stopień rotmistrza nadany rzekomo w 1899 r.⁷⁰, po czym wyznaczył termin rozprawy.

Zanim jednak do niej doszło, 14 lutego 1924 r. ppłk M. Poniński pisemnie poinformował MSWojsk., że występuje z szeregów WP, prosząc tym samym o „skreślenie [...] z listy stanu personalnego WP”⁷¹, a cztery dni później w piśmie do OSH stwierdził, że uznaje sprawę wniesioną do OSH za „merytorycznie bezprzedmiotową”⁷².

Rozprawa główna przeciwko M. Ponińskiemu odbyła się 8 kwietnia 1924 r. W podjętej uchwale OSH stwierdziło, że wypełniając kartę ewidencyjną, „zamilczał [on] o złożeniu stopnia oficerskiego w Armii Włoskiej w r. 1893”, podając daty swej służby wojskowej przed 1918 r. „niezgodnie z faktycznym stanie

⁶⁶ Uchwała OSH, L.113/23 z 22 V 1923, CAW-WBH, B.Pers., sygn. I.300.18.685, karty bez paginacji.

⁶⁷ Pismo OSH do szefa Oddziału II SGWP, L.113/23 z 23 V 1923, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁶⁸ Pismo OSH do MSWojsk., L.171/tj. z 20 IX 1923, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁶⁹ Pismo OSH do Oddziału V SGWP, 16 I 1924, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁷⁰ Pismo OSH do ppłk. M. Ponińskiego, 5 II 1924, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁷¹ Pismo M. Ponińskiego do MSWojsk., Kraków 14 II 1924, *ibidem*, karty bez paginacji; Dz.Pers. 1924, nr 107.

⁷² Pismo M. Ponińskiego do OSH, Kraków 14 II 1924, CAW-WBH, B.Pers., sygn. I.300.18.685, karty bez paginacji.

rzeczy”, konstatując zarazem: „Ponieważ czyny te podpadają pod postanowienia KK, należy postąpić w myśl art. 35 Statutu Honorowego i wstrzymać postępowanie honorowe, a akta przedłożyć dowódcy uprawnionemu do zarządzania postępowania karnego”⁷³.

W reakcji na powyższy wyrok ppłk M. Poniński wystąpił z wnioskiem o wdronienie postępowania superrewizyjnego, tłumacząc to pragnieniem zwolnienia z wojska ze względu na zły stan zdrowia i podeszły wiek⁷⁴. Mimo dołączenia do wniosku zaświadczenia lekarskiego, z których wynikało, że za 40% niezdolność do pracy zarobkowej w połowie odpowiedzialna była służba w WP⁷⁵, 1 września 1924 r. Komisja Superrewizyjna odmówiła rozpatrzenia go ze względów formalnych⁷⁶.

Postępowanie karne przeprowadzone przez krakowski Sąd Okręgowy zakończyło się 26 stycznia 1927 r. wyrokiem uniewinniającym, gdyż prowadzone było wyłącznie pod kątem wyłudzenia przez M. Ponińskiego nienależnej mu kwoty poborów (łącznie 500 tys. mkp), a były szef Oddziału II SGWP, płk Ignacy Matuszewski potwierdził, że etat placówki rzymskiej przewidywał dla *attaché* wojskowego stopień podpułkownika, czyli i pobory mu przypisane⁷⁷.

Mimo to OSH podjął jeszcze jedną próbę dochodzenia, przyjmując 4 grudnia 1929 r. kolejną już uchwałę w sprawie postawienia M. Ponińskiego pod Sąd Honorowy za poświadczenie nieprawdy w karcie ewidencyjnej oraz odmówienie odpowiedzi na pytania śledczego. Wobec jego wystąpieniem z WP ostatecznie uznano jednak, że nie podlega OSH, w związku z czym 16 kwietnia 1931 r. podjęto decyzję o definitywnym zakończeniu sprawy i załączeniu jej dokumentacji do akt personalnych⁷⁸, przesyłając następnie całość do Biura Personalnego MSWojsk.⁷⁹

⁷³ Uchwała OSH, L. 30/XXVI z 8 kwietnia 1924, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁷⁴ Pismo ppłk. M. Ponińskiego do Oddziału V SGWP, 20 VI 1924, CAW-WBH, AP, sygn. 11589, karty bez paginacji; pismo ppłk. M. Ponińskiego do DOK V w Krakowie, 4 VII 1924, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁷⁵ *Orzeczenie lekarskie* L.świad. 226/of. z 23 VII 1924, Szpital Okręgowy nr V w Krakowie, Oddział Chorób Wewnętrznych, *ibidem*, karty bez paginacji; *Świadcstwo wojskowo-lekarskie*, Kraków 30 VII 1924, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁷⁶ Decyzja Departamentu Sanitarnego MSWojsk., L.dz. 13844/24/III.Sup.Inw. z 1 IX 1924, *ibidem*, karty bez paginacji. Przyczyną odmowy rozpatrzenia było przekroczenie ustawowego terminu złożenia wniosku – tzn. jednego roku od momentu zwolnienia ze służby.

⁷⁷ Wyrok Sądu Okręgowego Karnego w Krakowie, Vr.II.6932/24 z 26 I 1927, CAW-WBH, B.Pers., sygn. I.300.18.685, karty bez paginacji. Etat placówki – jak to zostało wyżej potwierdzone – przewidywał co prawda na stanowisku jej kierownika oficera w stopniu podpułkownika, jednak wstępując do WP, M. Poniński był w rzeczywistości tylko sierżantem, w związku z czym – gdyby nie zataił tego faktu – nie miałby absolutnie żadnych szans na objęcie tego stanowiska i otrzymanie takich poborów. Płk I. Matuszewski nie powiedział więc całej prawdy, a sąd wykazał się rażącą niekompetencją. Można jedynie podejrzewać, że było to spowodowane pozycją hr. Ponińskiego i jego wpływami.

⁷⁸ Protokół OSH z 16 IV 1931, *ibidem*, karty bez paginacji.

⁷⁹ Pismo OSH do Biura Personalnego MSWojsk., L.7/31 z 9 V 1931, *ibidem*, karty bez paginacji.

Mieczysław hr. Poniński był postacią wyjątkową w grupie *attachés* wojskowych Rzeczypospolitej. Jako jedyny spośród prawie 100 oficerów piastujących tę zaszczytną i odpowiedzialną funkcję ewidentnie poświadczył nieprawdę w swym arkuszu kwalifikacyjnym, zatajając zarówno fakt pozbawienia stopnia oficerskiego w armii włoskiej, jak i przyczyny tegoż, w efekcie otrzymując w 1922 r. opinie dyskwalifikujące go pod każdym niemal względem⁸⁰. Wątpliwa wydaje się zresztą także jego służba w armii rosyjskiej, albowiem w zbiorach Rosyjskiego Wojennego Archiwum Państwowego nie zachowała się jegoteczka personalna. Stanowisko *attaché* wojskowego objął więc wyłącznie dzięki zatajeniu prawdy w kwestii przebiegu swej kariery wojskowej. Temu również po części zawdzięczał kolejne awanse na stopnie oficerskie: majora i podpułkownika. Zarazem jednak trudno oprzeć się wrażeniu, że swoje obowiązki informacyjne oraz reprezentacyjne wypełniał na ogół poprawnie, przesyłając do Oddziału II SGWP wiele interesujących i wartościowych raportów, za które był chwalony: „Major Poniński wykazuje wiele inicjatywy i dostarcza dużo rzeczowego materiału z każdej dziedziny życia politycznego i wojskowego Włoch”⁸¹.

Kiedy więc zapadła decyzja o jego odwołaniu, interwencję w tej sprawie podjął poseł RP w Rzymie K. Skirmunt: „Dowiedziałem się o zamierzonym odwołaniu *attaché* wojskowego. Tak częste zmiany na placówkach wojskowych dyskredytują je. Poniński umiał sobie wyrobić stanowisko i był lubiany. Proszę interweniować w Ministerstwie Spraw Wojskowych żeby ewentualną decyzję wstrzymano”⁸².

Niestety absolutnym cieniem na jego karierze wojskowej kładzie się najpierw dopuszczenie się ewidentnego kłamstwa, następnie „ucieczka” z szeregów WP, by uniknąć zasłużonej kary honorowej, a na koniec zapewnienie sobie wyroku uniewinniającego w cywilnym procesie karnym – osiągnięte dzięki poświadczeniu nieprawdy przez byłego szefa Oddziału II SGWP, a ówczesnego dyrektora Departamentu Administracyjnego MSZ i równocześnie wpływowego polityka obozu piłsudczykowskiemu – płk. Ignacego Matuszewskiego.

⁸⁰ Opiniujący go szef Oddziału II SGWP, płk I. Matuszewski ocenił jako „żadne”: poczucie honoru i godności osobistej, ideowość w pojmowaniu służby; jako „słabą” – gotowość ponoszenia odpowiedzialności za swe czyny; a jako „złą” – lojalność służbową, zachowanie w służbie i poza nią. Ponadto uznał, że ppłk M. Poniński nie nadaje się zarówno na obecne, jak i „na żadne” wyższe stanowisko, stwierdzając w podsumowaniu: „Osobistości niższa pod względem poziomu etycznego. Nie nadaje się do W.P.”. *Roczne uzupełnienie listy kwalifikacyjnej 1921/22: Mieczysław Poniński*, CAW-WBH, AP, sygn. 11589, karty bez paginacji.

⁸¹ *Placówki wojskowo-dyplomatyczne, ich ważność dotychczasowa i na czas pokojowy. Ocena dotychczasowej działalności attaches wojsk.*, NDWP, SG, Oddział II, Ew./I. Nr 3065/II z 24 I 1921, CAW-WBH, Oddział II, sygn. I.303.4.50, karty bez paginacji.

⁸² Depesza K. Skirmunta do MSZ, nr 72 z 29 V 1921, Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, Adiutantura Generalna Naczelnego Wodza (Kolekcje archiwalne online), sygn. 701/2/13, k. 498.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Akt Nowych w Warszawie [AAN]

Attachés wojskowi RP przy rządach państw kapitalistycznych 1918–1939 [*Attachés*]

Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku

Adiutantura Generalna Naczelnego Wodza (Kolekcja archiwalna online)

Centralne Archiwum Wojskowe – Wojskowe Biuro Historyczne w Warszawie [CAW-WBH]

Akta Personalne [AP]

Biurowisko Personalne Ministerstwa Spraw Wojskowych [BPers.]

Oddział II Sztabu Głównego (Generalnego) Wojska Polskiego [Oddział II]

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

„Dziennik Praw Królestwa Polskiego” 1918.

„Dziennik Rozporządzeń Komisji Wojskowej” 1918.

„Dziennik Rozkazów Wojskowych” 1919.

„Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych” 1920.

Makowski W., *Kodeks Karny Wojskowy z dodaniem ustaw i przepisów wprowadzonych, przechodzących i uzupełniających oraz komentarza*, Warszawa 1921.

Poniński W., *Wspomnień z lat ubiegłych*, Kraków 1902.

Skirmunt K., *Moje wspomnienia 1866–1945*, oprac. E. Orlof, A. Pasternak, Rzeszów 1998.

Rocznik oficerski 1923, Warszawa 1923.

Rocznik oficerski 1924, Warszawa 1924.

OPRACOWANIA

Kieniewicz S., *Poniński Władysław (1823–1901)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXVII, Wrocław–Kraków 1982–1983, s. 548–549.

Majzner R., *Attachat Wojskowy przy Poselstwie RP w Bernie 1919–1921. Okoliczności utworzenia i przyczyny likwidacji*, [w:] *Kraje niemieckiego obszaru językowego na arenie międzynarodowej. Konteksty historyczne, polityczne, kulturalne i gospodarcze*, red. E. Kuczyński, Włocławek 2013, s. 47–60.

Polska dyplomacja wojskowa 1918–1945, t. IV, red. R. Szymaniuk, Warszawa 2015.

Sierpowski S., *Stosunki polsko-włoskie 1918–1940*, Warszawa 1975.

Stawecki P., *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego*, Warszawa 1994.

ROBERT MAJZNER

**Lieutenant Colonel Mieczysław hr. Poniński – military *attaché*
of the Republic of Poland in Rome**

In May 1919, the Military Attachat was established at the Polish Legation in Rome, obliging him to observe the Italian armed forces, economy, foreign policy, coordinate purchases of military equipment and organize repatriation to the country of Poles – former soldiers of the Austro-Hungarian army, staying in POW camps in Italy. The first military *attaché* was Gen. Eugeniusz Kałkowski, who, however, did not speak Italian. In October 1920 he was replaced by Maj. Mieczysław, hr. Poniński, who knew Italian language and Italian culture. In 1921, however, it turned out that by joining the Polish Army in 1919, he concealed the fact that he was removed from the Italian army in 1893 and demoted from the rank of lieutenant to the sergeant. Because, he received the rank of captain (captain) in the Polish Army. In addition, his assistant Maj. Jan Pogorski developed 12 military reports claiming that he obtained them from a secret informer for a total of 2,500 lire, while he rewrote them from the Italian military press. Lt.-Col. Mieczysław Poniński was dismissed from Rome and placed before the Officer's Honorary Court, and then before the Criminal Court. Thanks to his connections he avoided the punishment. He was the only one of nearly 100 Polish military *attachés* in the years 1919–1939, who committed such an offense.

Keywords: Second Republic of Poland, military *attachés*, Polish legation in Rome, military intelligence, Polish Army.